

صحت و سلامتی در افغانستان

قسمت اول

صحت و سلامتی عبارتند از نگاه داشت سلامتی و عرضه خدمات صحی برای باشندگان افغانستان می‌باشد. دولت افغانستان توانسته است تاسیسات صحیه را الی ولسوالی ها بنا نماید. زیاده افغانها توسط آب و غذا مصاب به امراض مختلف می‌گردند. دولتهای وقت تلاش نموده‌اند تا در برابر این امراض مبارزه نمایند. افغانستان کشور کوهی و خشک می‌باشد. درجه حرارت در اکثر محلات افغانستان از منفی ۱۵ الی +۴۵ درجه سانتی گراد می‌باشد. درین حرارت می‌تواند بکتریای خطرناک رشد نماید. یعنی امراض خطرناک و کشنده از قبیل معرقه سرخکان چیچک اسما نیمونیا مالاریا لشمانیا سال دانه توبرکلوز سیاه سرفه فلج اطفال و کولرا درین حرارت خوب نشو و نمو می‌نماید. پس از سال ۱۳۶۸ علاوه بر شفاخانه‌های دولتی شفاخانه‌های خصوصی نیز تاسیس گردید کنون در افغانستان ۱۸۲ باب شفاخانه خصوصی وجود دارد. از جمله ۸۸ باب در مرکز و ۹۲ آن در ولایات وجود دارد. درین اوخر وزرات صحت عامه افغانستان ۸۷ شفاخانه را به نسبت عدم مراعات معیارهای صحی مسدود نمود که از جمله ۶۱ باب آن در کابل ۱۷ باب در ولایات می‌باشد. در سالهای اخیر دولت افغانستان تلاش کرده است که زمینه دسترسی به خدمات صحی را توسعه دهد و در حال حاضر بر اساس گزارشهای وزارات صحت عامه افغانستان، بیش از ۱۷۰۰ مرکز کوچک و بزرگ صحی در سراسر کشور فعال است. در ۳۳ سال جنگ داخلی به صدها دوکتور در اثنا وظیفه جان خود را از دست داده است. در طی چند سال اخیر حدود ۲۰ تن از داکتران و کارکنان صحی اختطاف و ۳۸ تن دیگر به قتل رسیده‌اند. وزیر این وزارت ثریا دلیل می‌باشد.

احصایه گیری و گزارش صحت

نفوس کنونی افغانستان ۳۱ میلیون می‌باشد. طبق راپور وزارات صحت عامه در سال ۲۰۱۰ رشد سالانه نفوس ۳,۲ فیصد، ۵۰ فیصد نفوس زیر سن ۱۵ قرار داشته از جمله ۴ فیصد نفوس بالاتر از عمر ۶۰ است. تعداد باروری ۶,۳ طفل در فی خانم می‌باشد. ۸ فیصد نفوس در کمتر از ۱,۲۵ دالر درفی روز زندگی دارند. ۱۷ فیصد بالاتر از سن ۱۵ باسواد اند. امراض کشنده مهم عبارتند از سل اسهال ریزش و سینه پهلو بیماری کورنر قلب، تروما تولد، مالاریا، کم وزنی، جنگ، سکنه مغزی و سو تغذیه می‌باشد. تعداد مرگ و میر بین سن -۱۵ ۶۰ ساله ۱۰۰۰۱۳۳۹ و ۱۰۰۰۵۳ نوزادان می‌باشد. ۱۱۱۷/۱۰۰۰۰۰۰ نفر طور طبیعی می‌میرند. ۷۱۹/۱۰۰۰۰۰۰ نفر به اثر امراض قلبی و عروق ۱۶۴/۱۰۰۰۰۰۰ به اثر مرض سرطان ، ۳۸/۱۰۰۰۰۰۰ در اثر مریضی سل و ۳/۱۰۰۰۰۰۰ در اثر مریضی ملاریا می‌میرند.

شماره	شاخصها	ارقام به عدد و فیصدی	سال
۰۱	تعداد مراکز صحتی	۲۰۹۶	۲۰۱۳
۰۲	تعداد پوسته‌های صحتی	۱۳۲۰۰	۲۰۱۳
۰۳	تعداد معاینه شده‌ها فی تعداد نفوس در سال	۱,۶	۲۰۱۳
۰۴	%مراکز صحتی BPHS با حداقل یک کارمند صحتی زن دارد	۷۶	۲۰۱۳
۰۵	/ میزان کمک به زایمان سزارین سکشن نظر به نفوس نظر به والدتها در مراکز صحتی	۲,۱٪/۴	۲۰۱۳
6	بیشترین فیصدی مراکز صحتی که در ولایات قرار دارد	اول بامیان، دوم هرات پروان بعداً دایکندی بلاخره در بدخشان و وردک	۲۰۱۳
7	فیصد مادران در مراکز صحتی والدت کرده‌اند	۳۹-۵۰٪	۱۳۹۱
8	تعداد پرسونل صحتی	۱۷۲۵۷	۲۰۱۳
9	تعداد دوکتوران	۷۲۴۸	۲۰۱۳
10	تعداد دارو ساز	۲۴۰۷	۲۰۱۳
11	تعداد داروخانه مجازی	۱۲۸۰۰	۲۰۱۳
12	تعداد مرگ و میر در اثنا ولادت	فیصد 9.7	۲۰۱۳
13	اوسط عمر	مردان 62 در زنان 64	۲۰۱۳

بودیجه مصارف صحتی افغانستان

مصارف بهبود صحت در افغانستان بالغ بر ۵۲ بیلون افغانی معادل ۱۰۵۳ میلیون دالر می‌باشد که ۱۰ فیصد از تولیدات ناخالص داخلی GDR را تشکیل می‌دهد. مصارف صحتی یک افغان در حدود ۲۱۰۰ افغانی یا ۴۲ دالر محاسبه شده است. مصارف صحتی بودیجه دولتی بالغ بر ۳۱۲۹ میلیون افغانی که ۶۲,۵۸ میلیون دالر می‌شود که ۶ فیصد مجموع مصارف صحتی را تشکیل می‌دهد. ۴ فیصد از مجموعه [[بودیجه دولتی]] بالای صحت مصرف می‌شود. پوشش صحتی توسط شرکتهای خصوصی ۷۴ فیصد و ۱۸ فیصد از طرف دونهای خارجی پرداخته می‌شود. در مجموعه ۸۰ فیصد نفوس تحت پوشش صحتی دولت قرار دارند. مصارف ادویه در یک سال ۱۵ بیلون افغانی یا ۲۹۰ میلیون دالر می‌باشد. مصارف ادویه یک نفر ۶۰۰ افغانی حدود ۱۱ دالر می‌باشد. ۲,۸ فیصد از عواید ناخالص داخلی بالای دوا مصرف می‌شود که ۲۸ فیصد از مجموعی مصارف طبی را تشکیل می‌دهد. مصارف ادویه دولتی یک شخص در یک سال ۳۵ افغانی یا ۰,۷ دالر می‌باشد.

پرسونل

تعداد دوکتوران حدود ۱۰۰۰۰ تعداد دوا ساز حدود ۳۰۰۰ دوا ساز دولتی ۶۰۰ معاون دوا ساز ۱۲۵۰ تکنیشن دواسازی و معاون آن ۱۴۰۰ نرس ودایه خانگی بالاتر از ۱۷۲۵۰ می‌باشد. تعداد درمانگاه ۱۷۰ تعداد واحدهای کمک اولیه ۱۲۲۳۳ تعداد دوا خانه مجازی ۱۲۸۰۰ می‌رسد. تعداد ادویه جات مصرفی به ۴۳۰ نوع می‌رسد.

تاریخچه طبابت در افغانستان

طبابت نسبتاً عصری از زمان امیر عبدالرحمن خان آغاز گردید. امیر خود مبتلا به مرض نقرص بود که همیشه رنج می‌برد به همین منظور دکتور انگلیسی را در خدمت دربار خویش خواست. دکتور انگلیسی برای اولین بار شفاخانه ابن سینا را بنیاد نمود. که مریضان بخصوص خانواده سلطنتی کارکنان رجال دولت در آنجا تداوی می‌گردید. اما امیر در مورد معارف هیچگونه توجه نکرد. سپس پسر او امیر حبیب الله طور واقعی خواست که وضع صحت را در افغانستان بهبود بخشد. امیر حبیب الله تهداب معارف و فرهنگ جدید را در افغانستان گذاشت که طبابت همزمان با آن قدم‌های به پیشرو برداشت. امیر حبیب الله در سال ۱۹۰۲ هنگامی که کولرا و خشک سالی مردم افغانستان را تهدید می‌نمود در یک مجلس عام گفت که ترقی یک دولت و یک ملت بدون علم امکان ندارد.

امیر حبیب الله خان در شروع سلطنت خود دو نفر دوکتور هندی بنام غلام نبی و غلام محمد را به کابل استخدام نمود، که مصروف تداوی مریضان خاندان شاهی بودند. قبل از سلطنت امیر حبیب الله جراحی توسط سلمانی‌ها به صورت غیر فنی و عنعنوی تطبیق می‌گردید. این دو نفر جراح هندی می‌توانستند عملیات‌های بسیط از قبیل سنگ مثانه، کسر کت و غیره را اجرا نمایند. حسین قلی خان که از پدر شکسته بندی کسور عظمی را فرا گرفته بود، تحت نظر این دو نفر هندی تجارب بیشتر را آموخت. همان بود که یک کورس ابتدائی جراحی تحت نظر حسین قلی خان افتتاح و در همان زمان تعداد شاگردان این کورس به چهل نفر رسید.

در سال ۱۲۹۰ (۱۹۱۱) شفاخانه ملکی در کابل تأسیس گردید و توسط دوکتوران هندی و ترکی بکار انداخته شد. علاوه بر شفاخانه ملکی یک شفاخانه کوچک نظامی نیز وجود داشت که در آن هندی‌ها کار می‌کردند. البته این شفاخانه‌ها در کابل بودند و حتی برای مردم دور و نزدیک، استفاده از آن میسر نبود. در اواخر سلطنت امیر حبیب الله یک طبیب هندی بنام علی جويا خان به افغانستان استخدام شد که در حقیقت طبیب دربار و مصروف معالجه خاندان سلطنتی و دولتمندان بود. در سال ۱۳۰۲ زمان سلطنت امان الله خان، مرکزی به نام "مدیریت مستقل طبیه" در کابل تأسیس شد ولی به علت کمبود امکانات و نداشتن نیروهای لازم نتوانست توسعه یابد.

در عصر نادر شاه تغییرات چشمگیری در بخش صحیه رونما گردید اعمار شفاخانه علی آباد، سناتوریم رفقی و تأسیس فاکولته طب کابل یکی از دست آوردهای مهم این دوره است. همچنان تأسیس مکتب طبی معاون دوکتوری، مکتب کمپودری (دارو ساز)، تأسیس مکتب پرستاری (نرس) و استخدام دکتوران متخصص از دولت دوست ترکیه را نیز می‌توان از انکشافات و اولین گام در راه احیای طبابت در افغانستان محاسبه کرد. شفاخانه علی آباد در دامنه کوه علی آباد با ۶۰۰ تختخوابی دارای بخشهای داخله جراحی، سناتوریم، جلدی، چشم، عقلی عصبی، گوش و گلو، و انتانی در سال ۱۳۱۱ افتتاح گردید. و برای طبقه انات شفاخانه مستورات (میوند امروزی)

با شعبات مربوط آن تأسیس گردید که بعد از تأسیس دانشکده طب به حیث شفاخانه‌های تدریسی و بنام موسسات صحی دانشگاه طبی فعالیت می‌نمود. در سال ۱۳۱۱ فاکولته طب (دانشگاه طب کابل) تأسیس شد که در کنار آن مکتب عالی دوا سازی نیز در همین سال تأسیس گردید. این پوهنحی و مکتب عالی توسط ۱۷ نفر پروفیسوران ترکی و یک استاد داخلی کیمیا بنام انور علی در دارالامان که بنام دارالفنون معروف بود، مصروف تدریس شدند، که از جمله ۱۷ نفر پروفیسوران ترکی ۱۱ نفر آن استادان دوا سازی و رشته کیمیا بودند. اولین دسته فارغان در سال ۱۳۱۷ به تعداد هشت نفر از فاکولته طب و دو نفر از مکتب دوا سازی به جامعه تقدیم شد. تا سال

۱۳۴۲ که هنوز شفاخانه‌های بزرگ دیگر در مرکز وجود نداشت شفاخانه‌های علی آباد و مستورات یگانه شفاخانه‌های ملکی بودند که تمام مریضان را می‌پذیرفتند. مریضان تراوماتولوژی و اورتوپیدی مانند سایر مریضان در همین دو شفاخانه تداوی می‌گردید. استادان، متخصصین و دکتوران زیادی در این شفاخانه‌ها تربیه و تقدیم جامعه گردیدند. در زمان نادر شاه شفاخانه میوند و مرکزی ساخته شد. ولی دوکتوران همه خارجی بودند. نهاد اصلی تعلم و تربیه طبابت در افغانستان پوهنتون طبی کابل می‌باشد. پوهنحی طب کابل در سال ۱۳۱۱ برای اولین بار منحیث اولین نهاد تحصیلات عالی کشور به سویه پوهنحی به همکاری کشور ترکیه در شهر کابل تأسیس گردید که این همکاری الی سال ۱۳۲۴ ادامه یافت. در ابتدا محل تدریس محصلین طب تعمیری واقع

دارلامان انتخاب شده بود که بعداً به تعمیر لایسه حبیبیه (لیسه عایشه درانی فعلی) نقل مکان نمودند. پس از آن در محل که پوهنهی شریعت فعلی در آن جاگزین می باشد نقل مکان نمودند. که تعمیر اساسی و بنیادین فاکولته (دانشگاه) طب وقت بود. دوکتور رفقی بیگ از کشور دوست ترکیه به حیث اولین رئیس این موسسه علمی استخدام و سپس پروفیسور دکتور حسن رشاد بیگ به سمت رئیس فاکولته طب انتخاب شد. و به تعقیب آن پروفیسور داکتر زاهدی بیگ این سمت را پیش بردند. پس از ترکها الی سال ۱۳۳۴ فرانسویها افغانستان را در پیشبرد صحت عامه همکاری می نمودند. پس از سپری شدن دوره همکاری پروفیسوران فرانسوی پروفیسوران افغان توانایی پیشبرد امور فاکولته طب را پیدا کرده و پوهاند دکتور فقیر محمد شفا که به حیث کفیل ریاست پوهنهی طب مقرر شد، تا اینکه در سال ۱۳۳۵ پوهاند دکتور محمد عثمان انوری بحیث اولین رئیس فاکولته طب انتخاب و اداره دانشگاه طب به دست افغانها کاملاً انتقال یافت. درین دوره یک سلسله انکشافات و تحولاتی رونما شد که گوشه آن فعالیتها عبارتند از ترتیب لایحه تدریسی به انجام پذیرفت، بانک خون ایجاد شد، پوهنهی طب نسوان تأسیس شد، پوهنهی فارسی تحت اداره پوهنهی طب به وجود آمد، پروفیسوران بیشتر برای تدریس استخدام شدند. در سال ۱۳۵۹ هجری شمسی به نام انستیتوت دولتی طب کابل ابوعلی ابن سینا که شامل سه فاکولته به فاکولته طب معالجوی طب اطفال]] و ستوماتولوژی بود، ارتقا نمود. در سال ۱۳۸۳ ه ش با تکمیل معیارات لازم به پوهنتون طبی کابل ارتقا کرد. فاکولته نرسنگ در سال ۱۳۸۵ ه ش در چوکات پوهنتون طبی کابل ایجاد شد. در سال ۱۳۸۹ ه ش فاکولته صحت عامه جاگزین پوهنهی اطفال شد. فاکولته متمم صحتی در سال ۱۳۹۱ ه ش با در نظر داشت نیازهای مبرم کشور با ایجاد دیپارتمنتهای فارغ ده در چوکات پوهنتون تأسیس شد. که فعلاً دیپارتمنتهای تکنالوژی طبی و انستیزی محصل پذیرفته و فعال می باشد. پوهنتون طبی علوم کابل در پوهنهی های چهار گانه خویش مجموعاً ۲۶۹۰ تن محصل دارد که ۱۹۹۰ تن ذکور و ۷۰۰ تن اناث می باشند و ۲۱۱ تن استاد دارد که ۱۸۹ تن ذکور و ۲۲ تن اناث می باشند.

عرضه خدمات صحتی

خدمات صحتی در افغانستان از گذشته های دور تا اکنون بدو شکل یعنی دولتی و شخصی می باشد. در بیمارستانهای دولتی تمامی خدمات بشمول دوا غذا رایگان است. پس از سال ۲۰۰۱ علاوه بر کلینیکهای شخصی شفاخانه های بیشماری شخصی از طرف منصوبین صحت عامه تأسیس گردیده و فعالیت دارند. در شهرها همه امکانات مساعد بوده ولی در قریه جات عرضه خدمات خیلی ضعیف اند. در مناطق که طالبان تسلط دارند هیچ نوع خدمات صحتی وجود ندارد. کنون در افغانستان عملیتهای کمر، دماغ، قلب، گرده، جگر و غیره صورت می گیرد. شفاخانه های غیر دولتی به نسبت دولتی پیشرفت زیاد نموده و عملیتهای موفق را اجرا می نمایند. به اساس گفته ثریا دلیل وزیر صحت عامه افغانستان یازده سال پیش، در هر ۲۷ دقیقه یک مادر جان خود را از دست می داد، اما در حال حاضر در هر دو ساعت، یک مادر جان خود را دست می دهد. از ده نوزاد در افغانستان یک نفر شان هنگام زایمان از بین می رود در حالی که این رقم یازده سال پیش، از هر سه نوزاد یک طفل بود. از هر یازده مادر افغان یکی آنان بر اثر عواملی حاملگی جان می دهد. این قضیه علت های زیاد دارد و معمولاً در محلات دور دست بوقوع می پیوندد. دلایل عمده آن عدم دسترسی به داکتر و دوا، فقر و موانع فرهنگی برای استفاده از مراقبت های صحتی و عدم مراجعه به مراکز صحتی در زمان زایمان از عوامل مرگ و میر مادران در کشور خوانده شده است. کنون برای هر ۱۰۰۰۰ افغان یک داکتر وجود دارد. ۲۵۰۰ نرس قابله در کشور فعال اند که ۸۰۰ تن دیگر هم در حال آموزش هستند. در مجموع افغانستان به ۵۵۰۰ تا شش هزار نرس قابله نیازمند است تا بتواند موفق به کاهش مرگ و میر مادران هنگام زایمان و بیماری های مرتبط با حاملگی شود. بخشهای صحتی که در افغانستان بالای آن وزارت صحت کار نموده است قرار ذیل اند.

- * ویکی پیدیا انگلیسی خدمات صحتی در افغانستان
- * ۰ درصد کاهش در ۲۰۱۲؛ اما ۲۲ میلیون نفر هنوز هم در تیررس بیماری ملاریا قرار دارند. در وبگاه حزب انسجام ملی [http://www.ensijam.com/economy/5905-20] در صد-کاهش-در-2012؛-اما-22-میلیون-نفر-هنوز-هم-در-تیررس-بیماری-ملاریا]
- * اکادمیک -نوشته وبگاه پوهنتو طب کابل جمهوری اسلامی افغانستان [http://kmu.edu.af/fa/page/5695]
- * مرض توبرکلوز ویکی پیدیا انگلیسی
- * باکتریا توبرکلوز ویکی پیدیا انگلیسی
- * حقایق در مورد توبرکلوز در افغانستان نوشته روز نامه ۸ صبح یکشنبه ۴ حمل ۱۳۹۲
- http://8am.af/1392/01/04/afghanistan-health-who-ntp
- * ایجاد اولین انستیتوت ملی برای معلولین و معیوبین در نوشته رادیو سلام و طندار
- http://final.salamwatandar.com/index.php?option=com_content&view=article&id=3811%3A2011-07-23-10-00-58&catid=36%3A2012-06-24-05-02-14&lang=dr
- * امراض روانی یا فاجعه که خاموشانه جامعه افغانستان را تهدید می کند نوشته دوکتور جلیله در وبگاه خراسان زمین.
- <http://www.khoranzameen.net/php/read.php?id=663>

پانویس

- ۱. ↑ راپور دولت افغانستان در مورد مرگ میر سال 2008 صفحه 8
- <http://www.who.int/medicines/areas/coordination/AfghanistanPSCNarrative.pdf>
- ↑ Jump راپور صحتی دولت جمهوری افغانستان از سال 2008
- <http://www.who.int/medicines/areas/coordination/AfghanistanPSCNarrative.pdf%7C>
- ↑ Jump احصایه مراکز صحتی و درمانگاه ص 14 راپور سال 2009-2008
- ↑ Jump پوهنتون طبی کابل در وبگاه وزارت تحصیلات عالی افغانستان <http://www.mohe.gov.af/?p=public&nid=95%7C%D8%A8>
- ↑ Jump صحت عامه افغانستان مورخ ۱۲ ثور ۱۳۹۲: شصت درصد مردم افغانستان به خدمات صحتی دسترسی پیدا کردند- <http://bokhdinews.af/health/13227-%D9%88%D8%B2%DB%8C%D8%B1-%D8%B5%D8%AD%D8%AA%D8%B9>
- ↑ Jump تکامل جراحی در جهان و افغانستان نوشته دوکتوران شفاخانه علی آباد کابل افغانستان <https://www.facebook.com/Aliabad.Hospital/posts/177741802326730%7C%D8%AA%D8%A7%D8%B1%DB%8C%D8%AE>
- ↑ Jump راپور فعالیت پروژه تیم های سیار مراقبت های صحتی چشم <http://moph.gov.af/fa/documents?page=3%7C>
- ↑ Jump کوزی ادعای بیماری روانی ۶۰ درصد افغانها را بی اساس خواند در وبگاه شبکه اطلاع رسانی افغانستان <http://afghanpaper.com/nbody.php?id=15534%7C%D8%AD%D8%A7%D9%85%D8%AF>
- ↑ Jump عملیات جراحی قلب در شفاخانه ابن سینا موفانه سیری شد <http://da.azadiradio.org/content/article/1972226.html%7C%DB%8C%DA%A9>
- ↑ Jump Stone Disease in Children in Afghanistan
- ↑ Jump بازار گرم جراحی پلاستیک در افغانستان نوشته خلیل نوری بی بی سی فارسی http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2012/11/121111_k02-afg-plastic-surgery.shtml%7C
- ↑ Jump صحت عامه افغانستان در کندهار گفت که مرض پولیو یا فالج اطفال از افغانستان محو خواهد شد <http://da.azadiradio.org/archive/news/20130214/1090/1090.html?id=24901589%7C%D9%88%D8%B2%DB%8C%D8%B1>
- ↑ Jump زندگی: سرخکان نوشته رشیده یزدان پناه در وبگاه بی بی سی
- ↑ Jump به ۲۲ میلیون شهروند افغانستان مورد تهدید بیماری مالاریا و لشماتیاز ، سالک قرار دارند. نوشته شبکه اطلاع رسانی افغانستان

<http://www.afghanpaper.com/nbody.php?id=51194%7C%D9%86%D8%B2%D8%AF%DB%8C%DA%A9>

Jump up ↑ [روز جهانی سینه- بغل تجلیل شد کابل افغانستان نوشته آژانس خبری پژواک](#)

<http://www.pajhwok.com/dr/2010/11/11/%D8%A7%D8%B2-%D8%B1%D9%88%D8%B2-%D8%AC%D9%87%D8%A7%D9%86%D9%89-%D8%B3%D9%8A%D9%86%D9%87-%D8%A8%D8%BA%D9%84-%D8%AA%D8%AC%D9%84%D9%8A%D9%84-%D8%B4%D8%AF%7C%D8%A7%D8%B2>

Jump up ↑ [هشدار دهنده بهداشت عمومی در کشور روز نامه افغانستان نوشته رهین فرهمند ۱۱ سرطان ۱۳۹۱](#)

http://www.dailyafghanistan.com/opinion_detail.php?post_id=125153%7C%D9%88%D8%B6%DB%8C%D8%B9%D8%AA

Jump up ↑ [[اعتراض معلولین؛ بی توجهی دولت به 800 هزار معلول و معیوب در وبگاه دوچ وبله نشریه چاپ کشور آلمان به زبان فارسی](#)]

Jump up ↑ [قانون صحت افغانستان > قانون تولید ادویه در افغانستان](#)

http://moj.gov.af/content/files/OfficialGazette/0901/OG_0916.pdf

Jump up ↑ [پنهانی دوا در افغانستان: سوء استفاده دواهای معالج امراض روانی نوشته دیدید مکنونالد در وبگاه ای آر یو](#)